

KİTABXANALARDA SÜNİ İNTELLEKTİN TƏTBİQİ: PERSPEKTİVLƏR VƏ PROBLEMLƏR

Namiyə İntiqam qızı Xəlilova

*BDU Sənəd menecmenti
kafedrasının müəllimi,
akademik Zahid Xəlilov küç. 33
nebiyeva.namiye@mail.ru
Orcid.org/0009-0007-5075-5531*

Açar sözlər: *süni intellekt, informasiya və sənəd menecmenti, kitabxana, bibliograf, kataloq*

Ключевые слова: *искусственный интеллект, управление информацией и документами, библиотека, библиограф, каталог*

Keywords: *artificial intelligence, information and document management, library, bibliographer, catalog*

Xülasə: Bu günlərdə ən yeni texnologiyalardan biri süni intellektdir (Sİ). Artıq böyük transformasiyaların qarısını açmış bu texnologiya həm xidmət yanaşması, həm də institusional struktur baxımından informasiya mərkəzi olan kitabxanaları əsaslı şəkildə dəyişdirmək potensialına malikdir. Bu tədqiqatın məqsədi kataloqlaşdırma, təsnifat, indeksləşdirmə, *metaverilənlərin zənginləşdirilməsi*, tövsiyələr və istifadəçi təcrübəsi, dil tərcüməsi, soraq xidmətləri üçün ekspert sistemləri, kitabları və rəfləri yoxlayan robotlar, immersiv öyrənmə üçün virtual reallıq və s. kimi kitabxana proseslərində süni intellektdən necə istifadə olunduğunu nümayiş etdirməkdir. Tədqiqat işində süni intellekt sahəsi və kitabxanalardakı süni intellekt tətbiqləri nəzəri ədəbiyyata əsaslanaraq araşdırılmışdır. Bu araşdırma kitabxanalarda istifadə oluna biləcək yeni texnologiyalar haqqında məlumat verməklə süni intellekt haqqında məlumatlılığı artıracaq.

Резюме: Одной из новейших технологий в наши дни является искусственный интеллект (ИИ). Эта технология, которая уже открыла дверь для крупных преобразований, имеет потенциал для фундаментального изменения библиотек, которые являются информационными центрами, как с точки зрения подхода к обслуживанию, так и институциональной структуры. Целью данного исследования является демонстрация того, как искусственный интеллект используется в библиотечных процессах, таких как каталогизация, классификация, индексация, обогащение метаданных, рекомендации и пользовательский опыт, языковой перевод, экспертные системы для служб запросов, роботы, проверяющие книги и полки, виртуальная реальность для иммерсивного обучения и т. д. В исследовательской работе область искусственного интеллекта и применения искусственного интеллекта в библиотеках были изучены на основе теоретической литературы. Данное исследование повысит осведомленность об искусственном интеллекте, предоставив информацию о новых технологиях, которые могут использоваться в библиотеках.

Summary: One of the newest technologies these days is artificial intelligence (AI). This technology, which has already opened the door to major transformations, has the potential to fundamentally change libraries, which are information centers, both in terms of service approach and institutional structure. The aim of this study is to demonstrate how artificial intelligence is used in library processes such as cataloging, classification, indexing, metadata enrichment, recommendations and user experience, language translation, expert systems for query services, robots that check books and shelves, virtual reality for immersive learning, etc. In the research work, the field of artificial intelligence and artificial intelligence applications in libraries were investigated based on theoretical litera-

ture. This study will increase awareness about artificial intelligence by providing information about new technologies that can be used in libraries.

Süni intellekt insan intellektinin maşınlarda simulyasiyasıdır, onlara düşünməyə, öyrənməyə və problemləri həll etməyə imkan verir. Kitabxana işində süni intellekt prosesləri avtomatlaşdırmaq və təkmilləşdirmək üçün istifadə olunur. Süni intellekt 1960-cı illərdən bəri mövcud olan texnologiyalar paketidir və bu gün kitabxanaçılar onlardan ən yaxşı şəkildə necə istifadə edəcəyini anlamağa çalışırlar.

Kitabxanalar öz xidmətlərini və istifadəçi təcrübələrini təkmilləşdirmək üçün texnologiyadan getdikcə daha çox istifadə edirlər. Süni intellekt son illərdə çox diqqət çəkən belə bir texnologiyadır. Sİ ağıllı davranışı simulyasiya etmək üçün alqoritmlərin və hesablama modellərinin tətbiqidir, maşınlarla verilənlərdən öyrənməyə və mühakimə yürütməyə imkan verir. Bu texnologiya bir çox sənaye sahələrində, o cümlədən kitabxanalarda geniş tətbiq sahəsinə malikdir. [1] Kitabxanalar getdikcə daha çox süni intellekt proqramlarından istifadə edirlər. Onlara təsnifat və sistemləşdirmə, *metaverilənlərin zənginləşdirilməsi*, tövsiyələr və istifadəçi təcrübəsi, dil tərcüməsi, soraq xidmətləri üçün ekspert sistemləri, kitabları və rəfləri yoxlayan robotlar, immersiv öyrənmə üçün virtual reallıq və s. daxildir.

Süni intellekt kitabxana xidmətlərini təkmilləşdirmək potensialına malikdir. Məsələn, süni intellektlə işləyən "chatbot"lar tez-tez verilən sorğuları cavablandıraraq və onları müvafiq resurslara yönləndirməklə gündə iyirmi dörd saat, həftənin yeddi günü kitabxana istifadəçilərinə kömək edə bilər. Süni intellekt sistemləri kitabxanaçılara istifadəçi fəaliyyətini qiymətləndirməyə və fərdi tövsiyələr verməyə kömək də edə bilər. Süni intellekt, həmçinin kataloqlaşdırma kimi təkrarlanan prosesləri avtomatlaşdırmaq üçün istifadə oluna bilər, kitabxanaçılara daha çətin tapşırıqlar üzərində işləmək üçün əlavə vaxt verir. Süni intellekt və kitabxanalar arasında güclü əlaqə olsa da, kitabxana xidmətlərində bu texnologiyadan istifadəyə dair hələ də bəzi cavabsız suallar var. Mümkün üstünlüklərə baxmayaraq, Sİ-in kitabxana xidmətlərinə daxil edilməsində müəyyən çətinliklər var. Həll edilməli olan məsələlər arasında məxfilik problemləri, etik məsələlər və xüsusi ekspertiza tələbi var. "ChatGPT" kimi sistemlər kataloq qeydləri yarada bilsələr də, onların dəqiqliyi və normalara uyğunluğu nominal olaraq qəbul edilə bilməz.

Son dövrlər süni intellekt ideyası və onun kitabxana mühitində mümkün istifadələri sahə mütəxəssisləri tərəfindən araşdırılır. Bu tədqiqatlar Sİ-nin kitabxanalarda komplektləşdirmə, indeksləşdirmə, kataloqlaşdırma və sistemləşdirmə, soraq xidmətləri kimi fəaliyyətlər üçün peşəkar alət kimi potensialını, eyni zamanda onun üstünlüklərini və çatışmazlıqlarını vurğulayır.

İnformasiya mərkəzlərinin əsas vəzifəsi, şübhəsiz ki, istifadəçilərinə səmərəli xidmət göstərməkdir. Xidmətə və davamlı kəşfə əsaslanan kitabxanaçılıq peşəsinin işini və fəaliyyətini tamamilə robot sistemlərə buraxmaq da mümkün deyil.

Multidisciplinar əməkdaşlığı vacib hesab edən İnformasiya və sənəd menecmenti fakültəsi olaraq texnologiyanın bizi məhv etməsini istəmiriksə ömür boyu öyrənməli, informasiya mədəniyyətinə malik olmalı, dəyişikliklərdən xəbərdar olmalı, texnologiyadan geri qalmamalıyıq. İnformatika, internet resursları, kompüter bacarıqları, indeksləşdirmə sərəştəsi, süni intellekt, məlumatların əldə edilməsi, məlumatların təhlili, məlumatların vizuallaşdırılması və verilənlər bazası tətbiqləri kimi mövzularda məlumatlı fərdlər olmağa çalışaraq özümüzü təkmilləşdirməliyik.

Bu məqamda İnformasiya və sənəd menecmenti fakültəsi çərçivəsində verilən təhsilin əhəmiyyəti və hər sahədə olduğu kimi kitabxanaçılıq sahəsində də rəqabət mühitinin mövcudluğu diqqətdən kənarda qalmamalıdır. Tədris proqramı informasiya texnologiyaları, internet, idarəetmə və s. kimi sahələrdə ən son yenilikləri əks etdirmək üçün dəyişdirilməlidir. Yadda saxlamaq lazımdır ki, kitabxanaçılıq və biblioqraf peşəsi təkcə kitablarla bağlı olan və yalnız kitabxanalarda informasiya prob-

lemlərinin institusional olaraq həllini tapan bir peşə deyil və olmamalıdır. Gələcəyin kitabxanaçı-biblioqrafları informasiya mənbəyi olmaqdan daha çox məlumat təqdim edən və hətta məlumat əldə etməyin daha effektiv yollarını müəyyən edən insanlar olmalıdır. Yalnız bu yolla biz öz peşəmizdən faydalana və öz iş imkanlarımızı yarada bilərik.

Ədəbiyyat

1. *Xəlilova.N.İ., İsmayilov.N.İ.* Süni intellektin kitabxana xidmətlərinə inteqrasiyası//Akademik Kitabxanaların yeni fəaliyyət istiqamətləri, – Bakı: “UNEC” Nəşriyyatı, – 1 noyabr, – 2023, – s.186-191.
2. Süni intellekt texnologiyalarının elmi-nəzəri və praktiki problemləri [Mətn] : məqalələrin xülasələri /AMEA, İnformasiya Texnologiyaları İn-tu / ; elmi red. R. Alıquliyev – Bakı: – 2022. – 195 s.
3. <https://blogs.loc.gov/thesignal/2024/11/could-artificial-intelligence-help-catalog-thousands-of-digital-library-books-an-interview-with-abigail-potter-and-carolin>.